

ОСОБИСТІСНІ ВЛАСТИВОСТІ ОСОБИСТОСТІ ТА ЇХ ЗВ'ЯЗОК З ЕФЕКТИВНІСТЮ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

INDIVIDUAL PERSONALITY TRAITS AND THEIR RELEVANCE TO THE EFFECTIVENESS IN PROFESSIONAL ACTIVITY

У статті представлено результати проведеного теоретичного дослідження науково-джерельної бази, спрямованого на розкриття поняття «особистісні властивості». Автор детально розкриває розуміння терміну «особистісні властивості», розглядає загальну сутність особливостей характеру, здібностей та особистісного потенціалу.

Проаналізовано різні погляди вітчизняних та зарубіжних науковців, які вивчали питання особистості та у своїх працях довели, що особистісні властивості є уродженими та сталими психологічними властивостями. У дослідженні розглянуто характеристики особистості, які є індивідуальними, серед яких виділяють темперамент, характер, здібності, інтелект, ставлення до себе, оточення та держави. Доведено, що всім особистісним властивостям притаманні постійна закріпленість і повторюваність.

На підставі наукових поглядів проаналізовано та окреслено найбільш значимі індивідуальні властивості особи та системотвірні чинники (установки). Розглянуто їх безпосередній вплив на ефективність професійної діяльності.

Обґрунтовано необхідність потреби поглибленого дослідження особистісних властивостей особистості та наведено низку окремих наукових думок щодо утворення взаємозв'язку між індивідуальними характеристиками людини та її спрямованістю на досягнення успіху у професійній діяльності. Відзначається, що проведе теоретичне дослідження наукових джерел дало можливість виявити, що у науково-психологічних дослідженнях поняття «особистісні властивості» та їх взаємозв'язок з ефективністю професійної діяльності найчастіше розглядається фрагментарно. Здебільшого особистісні властивості вивчаються як одне із психічних явищ. Така думка базується на дослідженні когнітивних процесів поряд з багатьма іншими аспектами. Таким чином, питання «особистісні властивості у професійній діяльності» нечасто виступає об'єктом самостійного дослідження, що свідчить про можливі перспективи подальшого здійснення наукового вивчення цього питання.

Ключові слова: особистісні властивості, індивідуальні властивості, властивості особистості, особистість, здібності особистості, ефективність, професійна діяльність.

The article presents the results of a theoretical study of the scientific source base aimed at disclosing the concept of "personality traits". The author elaborates on the understanding of the term "personality traits", considers the general essence of character traits, abilities and personality prospects.

The article analyses various views of domestic and foreign scholars who have studied the issues of personality and proved that personality traits are innate and stable psychological features. The study examines the characteristics of personality that are individual, including temperament, character, abilities, intelligence, attitude to oneself, environment and the state. It is proved that all personality traits are inherent in permanent fixity and repeatability.

Using scientific concepts, the author analyses and outlines the most significant individual properties of a person and system-forming factors (attitudes). The article discusses their direct impact on the effectiveness in professional activity.

The author argues for the need for an in-depth study of the personality traits of an individual and presents a number of separate scientific opinions on the formation of a relationship between individual characteristics and commitment of a person to achieving success in professional activities.

The author notes that in scientific and psychological research the concept of personality traits and their relationship with professional performance are often considered in a fragmentary manner. In most cases, personality traits are studied as one of the mental phenomena, based on the study of cognitive processes, along with many other aspects. Thus, the issue of personality traits in professional activity is rarely the object of independent research, which indicates possible prospects for further scientific study of this issue.

Key words: personality traits, individual characteristics, personality properties, personality, personality abilities, efficiency, professional activity.

УДК 159.92

DOI [https://doi.org/10.32782/2663-5208.](https://doi.org/10.32782/2663-5208.2024.59.27)

2024.59.27

Лізун А.В.

аспірантка

ТОВ «Київський інститут сучасної психології та психотерапії»

Вступ. Питання особистісних властивостей в умовах вдосконалення і розвитку в Україні нових видів професій та трансформації наявних, зокрема у секторі безпеки та оборони держави, потребує ґрунтового науково-теоретичного осмислення. Поточна стаття розкриває актуальність проблеми дослідження. Вона присвячена аналізу змісту та сутності особистісних властивостей людини, особливостей її характеру, здібностей та особистісного потенціалу, що розглядаються в межах продуктивної професійної діяльності.

Аналіз наукових джерел показує, що особистісні властивості – це синтаксична одиниця, утворена з двох повнозначних слів – «особистісні/особистість» та «властивості/властивість», пов'язаних між собою за змістом. Тобто є особистість, а її властивості є особистісними.

Щоб конкретизувати розуміння поняття «особистісні властивості» та системно підійти до з'ясування окремих сегментів предмета дослідження, варто розглянути наукові підходи різних авторів. У ході аналізу та уточнення тлумачення основних термінів «особистість»

і «властивості» та об'єктивного висвітлення поняття «особистісні властивості» для розуміння впливу їх на ефективність професійної діяльності було використано словники, посібники, довідники, а також науково-методичні матеріали.

Мета статті. Ключова ціль цієї роботи полягає у теоретичному аналізі науково-джерельної бази для розкриття поняття «особистісні властивості» особистості як системотвірні чинники (установки), які впливають на ефективність професійної діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Питання особистісних властивостей людини та їх вплив на ефективність професійної діяльності досліджуються багатьма науковцями з різних точок зору.

На думку О.П. Колобич, особистість – це свідомий індивід, що залучений до повноцінних суспільних взаємин, також це набута динамічна якість людини [7, с. 31].

За Й.Ф. Андерш та ін., термін «особистість» має ідентичні варіанти слова, а саме: особа, людина, індивід, індивідуальність [14, с. 228].

С.Д. Максименко доводить, що «особистість» – це конкретний людський індивід з певними розумовими, емоційними, вольовими та фізичними властивостями. Особистість є продуктом тієї доби і тих суспільних відносин, сучасницею та учасницею яких вона є. Характерними ознаками особистості є такі: наявність у неї свідомості, виконувана нею суспільна роль та корисна спрямованість її професійної діяльності. Однією з найяскравіших характеристик особистості є її індивідуальність, неповторне поєднання таких психологічних особливостей людини, як характер, темперамент, особливості перебігу психічних процесів (сприймання, пам'яті, мислення, мовлення, почуттів, волі) [10, с. 45].

В енциклопедичному словнику поняття «властивість» характеризується як особливість об'єкта, що притаманна йому як самототожній цілісності та дозволяє ідентифікувати і відрізнити його від інших об'єктів або встановлювати схожість з іншими об'єктами [15, с. 95].

В англійській мові для цього поняття використовується термін “personality trait”, в якому слово “trait” має значення «характерна риса, особливість, властивість» [3].

Таким чином, поєднання двох вищезгаданих компонентів – «особистість» та «властивості» – утворює особистісні властивості, що позначають внутрішні невід'ємні особливості кожного індивіда.

Результати дослідження. У науковій літературі під поряд із особистісними властивостями використовуються такі тотожні терміни: «риса особистості», «особистісні риси» (Д. Мет'юз [20]), «властивості особистості» (І.А. Зязюн [12], А.З. Шклярчук [17], О.П. Коло-

бич [7]), «здібності особистості» (В.В. Рибалка [13], Д. Гоулман [4]), «психічні властивості» (Л.К. Велитченко [2]). У різних дослідників трактування поняття «особистісні властивості» має відмінності, однак суттєвих протиріч при цьому не спостерігається.

У німецькій мові вживається термін “Persönlichkeitseigenschaft”, що перекладається як «особистісна властивість», «риса особистості». Це певні аспекти поведінки людини в якійсь окремій категорії ситуацій. Зазначається, що особистісна властивість – це відносно стійка, перевірена часом готовність людини описувати та передбачати певні аспекти своєї поведінки за певних обставин [19].

Н.М. Гуцуляк зі співавторами до загальних властивостей особистості відносить ті, які зумовлені типом нервової системи, – звичні та постійні душевні якості, яким притаманні закріпленість і повторюваність у структурі особистості людини (характер, темперамент, хист, стійке ставлення до себе та оточуючого світу) [5, с. 18]. Автор зазначає, що особисті якості людини – це властивості людської натури, які впливають на поведінку та трудову діяльність людини, серед яких є пам'ять, увага, мислення, спілкування, уява, сприйняття, що і є власною ідентифікацією особистості [5, с. 91, 142].

Провідну роль особистісні властивості людини відіграють у забезпеченні та підтриманні високого рівня успішності навчальної та професійної діяльності.

На думку Л.К. Велитченко, індивідуальні особливості психічних процесів, станів та властивостей – це сукупність психічних властивостей: темпераменту, характеру, задатків, здібностей як психічне віддзеркалення ставлення і функціональної готовності людини [2, с. 101]. Автор ставить поруч особистісні та психічні властивості та пов'язує між собою природний розвиток психіки та розвиток трудової діяльності. У розвитку психіки помітні послідовні кількісні та якісні зміни психіки, процес саморуку від простіших до складніших форм віддзеркалення й активності. Усвідомлюючи свої досягнення та недоліки, людина прагне до самоудосконалення за допомогою власної діяльності. Розвиток трудової діяльності особистості являє собою процес оволодіння технологічними вимогами у професійній сфері того чи іншого виду праці та їх перетворення на психологічні патерни, що містять моральні особистісні характеристики [2, с. 82–84].

Дослідники Д. Мет'юз, І. Дірі та М. Вайтман доводять, що повсякденні уявлення про особистісні риси виходять із двох ключових припущень. По-перше, особистісні риси є стабільними в часі. Автори погоджуються, що зазвичай поведінка людини дещо змінюється час від часу, але вони переконані в існуванні

певної послідовності, яка визначає справжню природу особи, адже між людьми є відмінності, які проявляються в різних ситуаціях. Стабільність відрізняє особистісні риси від більш несталих властивостей людини, таких як тимчасові стани настрою. По-друге, особистісні риси безпосередньо впливають на поведінку у професійній діяльності [20, с. 3].

Серед істотних особистісних властивостей людини слід розглянути її здібності, адже вони зміцнюються у процесі праці та проявляються в повсякденній діяльності. Відомо, що люди, які мали розвинені здібності, в усі часи прогресивно розвивали науку і техніку.

В.В. Рибалка властивості особистості розглядає як її здібності [13, с. 129] та поділяє їх на три роди, а саме:

- до першого роду належать здібності до здійснення діяльності в межах структури особистості (емоційно-смилові, інформаційно-пізнавальні, емоційно-почуттєві, задоволення потреб для життя, споживчі);

- до другого – властивості базових структур особистості, які виконують функцію покращення здібностей першого роду, тобто здійснення діяльності, серед яких є такі: психосоціальні, комунікаційні, мотиваційно-смилові, характерологічні (світогляд, плани до засобів праці та її результатів), рефлексивні (самоорганізація, самоактуалізація), інтелектуальні та психосоматичні (тілесні, рухові);

- до третього – генетичні здібності, які забезпечують розвиток усіх попередніх видів здібностей, спираючись на внутрішні та зовнішні розвивальні можливості особистості [13, с. 48].

Отже, здібність – це своєрідна індивідуально-психологічна властивість людини, що відповідає умовам успішного засвоєння знань та виявляється в подальшій діяльності. На професійному рівні здібності зумовлюють ефективне виконання тієї чи іншої трудової діяльності (керівної, наукової, творчої тощо) і є необхідною умовою успіху людини.

І.А. Зязюн ставить поруч якості та властивості особистості, під якими розуміються такі: оптимізм, вольові якості, цілеспрямованість. В основі лежить позитивне емоційне ставлення до себе та до праці, що активізує впевненість, зумовлює почуття радості, позитивно впливає на стосунки з колегами. А негативні емоції у професійній діяльності, навпаки, гальмують активність, дезорганізують робочий процес, викликають тривожність [12, с. 50].

На думку А.З. Шклярук, особливу привабливість становлять ті властивості особистості, які здатні регулювати психоемоційний стан людини під час виконання службових обов'язків у екстремальних умовах. Такою якістю є емоційна стійкість, яка надає можливість в екстремальних умовах зберігати необхідну

працездатність, протидіяти стресу, ефективно використовувати набуті навички, приймати рішення в умовах ліміту часу [17, с. 63].

Д.О. Шапошник-Домінська визначає самофактивність як особистісну властивість, яка сприяє ефективній життєдіяльності особистості у професійній діяльності. Ця властивість дозволяє людині досягти мети незалежно від емоційного стану за умов характерного функціонування трьох особливих якісних характеристик – пам'яті, мислення та емоційної саморегуляції [16, с. 7, с. 17, с. 151].

Однією з найяскравіших характеристик особистості є її індивідуальність, під якою вчені розуміють поєднання таких психологічних особливостей людини, як характер, темперамент, інтелект, ставлення до себе, оточення та держави.

Важливим джерелом наукових теорій про властивості особи є робота американського психолога Д. Гоулмана, який науково підтвердив зв'язок між емоційним інтелектом і професійним успіхом [4, с. 76]. Відповідаючи на питання про те, що відрізняє людей, котрі досягли успіху, від їхніх не таких успішних товаришів, автор довів, що особи, які здатні краще витримувати виснажливі теоретичні та практичні графіки, легше долають труднощі в професії. Емоційний інтелект – це головна властивість людини, що здатна впливати на всі інші наявні вміння, допомагаючи або заважаючи їх виявленню [4, с. 154]. Люди з високим емоційним інтелектом зазвичай є впевненими та задоволеними собою. Найвищий вияв емоційного інтелекту – це здатність людини увійти в потік натхнення, сконцентрованість на досягненні успіху в професійній діяльності [4, с. 171].

Типологічний підхід до дослідження особистісних властивостей у низці наукових літературних джерел ототожнюється з темпераментом індивіда.

На думку Р.В. Ваврика, темперамент зумовлює лише шляхи і способи професійної діяльності, а не рівень досягнутих результатів [1, с. 44].

У праці С.Д. Максименко та ін. темперамент особистості розглядається як тверда вродженість змішаних в належних співвідношеннях індивідуальних особливостей, що характеризує динамічний бік психічних проявів, від яких залежить інтенсивна діяльність людини [10]. На думку автора, у професійній діяльності найефективніше можуть взаємодіяти два протилежних темпераменти (меланхолік і сангвінік, флегматик і холерик), гірше – два однакових темпераменти (партнери з холериків, партнери з меланхоліків). Однак для роботи, яка потребує рухливої нервової системи від усіх її учасників, неоднакові темпераменти непридатні [9, с. 230].

На думку О.П. Колобич, властивості особистості, зумовлені темпераментом, є найбільш стійкими і довготривалими. Темперамент є однією з найбільш значимих властивостей особистості [7, с. 135].

Н.М. Мась [11] виділяє основні індивідуально-типологічні властивості темпераменту особистості як динамічні характеристики психічної діяльності, що негативно або позитивно реагують на перебіг інтенсивності, ритму психічних процесів і станів, а саме:

- сензитивність – чутливість до явищ, які стосуються особистості, незадоволення її потреб, особисті страждання;

- реактивність – легкість виникнення емоційної реакції на зовнішні або внутрішні подразники як позитивної, так і негативної дії;

- пластичність – мінливість, швидке пристосування до обстановки (професійної ситуації);

- ригідність – властивість, протилежна пластичності, повільна зміна уявлень про обставини, що відбуваються. У професійній діяльності ригідність спричинює складність або нездатність особи перебудуватися;

- екстравертованість – зовнішній світ людини (відкритість, товариськість);

- інтровертованість – внутрішній світ (замкнутість).

Л.Л. Макарова та В.М. Синельников зазначають, що екстраверсія та інтроверсія характеризуються тим, від чого переважно залежать реакції людини – від зовнішніх вражень, які виникають в цей час (екстраверсія), чи від мрійливих образів, уявлень та думок (інтроверсія) [8, с. 142].

Дослідниця С.Х. Кейн демонструє сучасний науковий підхід з вивчення вроджених сильних психічних сторін особистості й особливостей темпераменту. Інтроверсія та екстраверсія розглядаються як психічні якості особистості, як необхідна риса при застосуванні у різних професіях [6].

На думку К.Г. Юнга, не існує чистих інтровертних чи екстравертних особистостей, кожна з них має свої специфічні переваги або недоліки [18]. Екстраверти здатні виконувати лідерські та інші завдання з оптимальним рівнем активності, мають швидку реакцію, здатні імпровізувати та блазнювати, готові взяти зброю в руки заради відстоювання інтересів. Водночас інтроверти працюють автономно, відлюдькуваті, уникають особистих контактів, публічна робота зумовлює для них страждання, але вони обережні та вдумливі мислителі, котрі можуть працювати на самоті, що сприяє генеруванню ідей.

Найефективніші команди можуть складатися з урахуванням оптимальної кількості інтровертів та екстравертів.

Висновки. Отже, виходячи з аналізу неведених вище різних поглядів науковців, можемо зазначити, що особистісні властивості є уродженими та сталими психологічними властивостями, серед яких можна виділити темперамент, характер та здібності. Усім властивостям притаманні постійна закріпленість і повторюваність.

Загалом під особистісними властивостями розуміються характеристики людини, що позначають внутрішні особливості конкретного індивіда. За рахунок темпераменту і характеру формується поведінка людини у навколишньому світі, котра слугує її особистісному саморозвитку та успішному просуванню у професійній діяльності.

Перспективи подальших пошуків у цьому напрямі. Результати теоретичного аналізу показують, що у науково-психологічних дослідженнях поняття «особистісні властивості» та їх взаємозв'язок з ефективністю професійної діяльності має, як правило, фрагментарний характер. Особистісні властивості вивчаються як одне із психічних явищ, які базуються на дослідженнях когнітивних процесів поряд з багатьма іншими позиціями. Поняття «особистісні властивості у професійній діяльності» рідко стає об'єктом самостійного дослідження, що зумовлює необхідність більш досконалого наукового вивчення даного питання.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Ваврик Р.В. Особливості професійної підготовки курсантів у контексті сучасної педагогіки. *Особистість в екстремальних умовах* : матеріали ІХ Всеукр. наук.-практ. конф. Львів, 2019. С. 42–44.
2. Велитченко Л.К. Вступ до загальної психології : довідник. Одеса : 2009. 357 с.
3. Великий англо-український словник / Є.І. Гороть, Л.М. Коцюк, Л.К. Малімон, А.Б. Павлюк. Вінниця : Нова книга ; Харків : Ранок, 2011. 1700 с.
4. Гоулман Д. Емоційний інтелект / пер. з англ. С.Л. Гумецької. Харків : Віват, 2019. 512 с.
5. Гуцуляк Н.М., Матейчук Н.Г. Психологія : навчальний посібник. Чернівці, 2019. 300 с.
6. Кейн С.Х. Сила інтровертів. Тихі люди у світі, що не може мовчати / пер. з англ. Т. Заволоко. Київ : Наш Формат, 2016. 367 с.
7. Колобич О.П. Загальна психологія : навчальний посібник. Львів, 2018. 172 с.
8. Макарова Л.Л., Синельников В.М. Загальна психологія: методичні розробки семінарських занять : навчальний посібник. Київ : Центр навчальної літератури, 2005. 200 с.
9. Максименко С.Д. Загальна психологія : підручник / за заг. ред. С.Д. Максименко. 2-ге вид., перероб. і доп. Вінниця, 2004. 704 с.
10. Максименко С.Д., Соловієнко В.О. Загальна психологія : навчальний посібник. Київ : МАУП, 2000. 256 с.

11. Мась Н.М. Темпераментальні властивості як чинник соціально-психологічної адаптації військовослужбовців строкової служби. *Вісник Національного університету оборони України*. № 5. 2012. С. 232–239.
12. Педагогічна майстерність : підручник / І.А. Зязюн, Л. В. Крамущенко, І.Ф. Кривонос та ін. ; за ред. І.А. Зязюна. Київ : Вища школа, 1997. 349 с.
13. Рибалка В.В. Методологічні проблеми наукової психології : посібник. Київ : ІПООД НАПН України, 2017. 144 с.
14. Словник наукової термінології. Суспільні науки / Й.Ф. Андерш, С.А. Воробйова, М.В. Кравченко та ін. Київ : Наук. думка, 1994. 600 с.
15. Філософський енциклопедичний словник / голов. ред. В.І. Шинкарук та ін. Київ : Абрис, 2002. 742 с.
16. Шапошник-Домінська Д.О. Психологічні особливості розвитку самоефективності особистості : дис. ... канд. психол. наук : 159.923:95 ; Інститут соціальної та політичної психології НАПН України. Київ, 2015. 193 с.
17. Шклярук А.З. Формування вольових якостей у професійно-екстремальній діяльності. *Особистість в екстремальних умовах* : тези доповідей ІХ Всеукраїнської наук.-практ. конф. Львів, 2019. 140 с.
18. Юнг К.Г. Психологічні типи. Львів : Астролябія, 2010 р. ISBN: 978-966-8657-30-6.
19. Електронна енциклопедія. *Wikipedia* : вебсайт. URL: <https://de.m.wikipedia.org/wiki/Pers%C3%B6nlichkeitseigenschaft>.
20. Matthews G. *Personality Traits*. Second Edition, Cambridge University Press, 2003. 321 с. URL: https://books.google.com.ua/books?id=BqFH_Xlq0yYC&pg=PA3&hl=uk&source.